

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА НАУКОВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА БІБЛІОТЕКА

ТАРАНЕНКО ОКСАНА ГРИГОРІВНА

УДК 338.432 (477) “1960/2000”: 929 Шепотько

**ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОФЕСОРА Л.О. ШЕПОТЬКО
З НАУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ТА
СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ
(60-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.)**

07.00.07 – історія науки й техніки

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
історичних наук**

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Інституті історії аграрної науки, освіти і техніки Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України

Науковий керівник : доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент НААН України
Прокопа Ігор Васильович,
ДУ "Інститут економіки та прогнозування
НАН України",
головний науковий співробітник відділу економіки і
політики аграрних перетворень

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Бєсов Леонід Михайлович,
Центр пам'яткознавства НАН України і Українського
товариства охорони пам'яток історії та культури,
старший науковий співробітник

кандидат історичних наук
Комликова Галина Іванівна,
Сумський національний аграрний університет,
директор наукової бібліотеки

Захист відбудеться «29» жовтня 2015 року о 14 год. На засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.373.01 у Національній науковій сільськогосподарській бібліотеці Національної академії аграрних наук України 03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10, читальний зал.

З дисертацією можна ознайомитись у Національній науковій сільськогосподарській бібліотеці Національної академії аграрних наук України (03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10, читальний зал).

Автореферат розіслано «28» вересня 2015 р.

Учений секретар спеціалізованої вченої ради,
кандидат історичних наук

О.А. Пашківська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У розвитку української державності, національної економіки важливу роль відіграє історична наука, яка дає можливість критично осмислити як здобутки, так і помилки минулого, розкриваючи певні історичні події крізь призму світобачення конкретного учасника. Йдеться в першу чергу про видатних учених і діячів України, які своїм науковим і творчим внеском збагатили скарбницю вітчизняного знання, залишивши по собі величезну спадщину, вивчення якої дозволяє відтворити еволюційний поступ українського суспільства, української науки, зокрема аграрної.

Економічні і соціальні проблеми розвитку українського сільського господарства протягом тривалого часу спонукають вчених-аграріїв до визначення основних напрямів, методичних підходів та організаційно-економічних механізмів їх вирішення. З-поміж представників аграрно-економічної науки особливо вирізняється Людмила Олександрівна Шепотько (1932–2003) – доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, одна із чільних працівників колишнього Інституту економіки Національної академії наук України. Вчена працювала разом з такими відомими науковцями у галузі аграрної економіки як І.Н. Романенко, І.І. Лукінов, О.М. Онищенко, В.В. Юрчишин, П.Ф. Веденічев, О.О. Сторожук, В.М. Трегобчук, Б.Й. Пасхавер, П.Т. Саблук та ін. Присвятивши своє життя аграрно-економічній науці, Л.О. Шепотько зробила вагомий внесок у розвиток ряду її важливих напрямів: методології статистики сільського господарства і статистики капітальних вкладень в аграрну сферу; дослідження фундаментальних проблем інтенсифікації сільського господарства, ефективності сільськогосподарського виробництва, відносин власності в аграрній сфері та ін. І, що найголовніше, започаткувала, заклала наукові і організаційні основи та очолила новий напрям досліджень – соціально-економічний розвиток села.

Творчий внесок вченої у дослідження перелічених наукових проблем сприяв інтенсивному розвитку аграрно-економічної науки та розв'язанню практичних завдань розвитку сільського господарства і села в той історичний період, коли жила і працювала Л.О. Шепотько. Водночас багато проблем, які досліджувалися вченою, залишаються актуальними і сьогодні. Їх вирішення зумовлює необхідність глибокого вивчення і осмислення її праць, наукової спадщини, з позиції сучасності. Зазначеним визначається актуальність всебічного дослідження, творчого переосмислення, комплексного узагальнення наукової спадщини професора Л.О. Шепотько.

Отже, актуальність теми зумовлена значущістю наукового доробку Л.О. Шепотько. Водночас ґрунтовні науково-аналітичні дослідження про внесок Л.О. Шепотько у розвиток аграрно-економічної науки України відсутні. У зв'язку з цим спеціальне наукове дослідження даної проблеми є необхідним.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконувалося відповідно до загального напрямку науково-дослідної роботи Інституту історії аграрної науки, освіти і техніки Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України в межах тем «Розробити науково-організаційні та концептуальні основи становлення

та розвитку сільськогосподарської дослідної справи в Україні: теоретико-методологічні, історико-наукознавчі, біографічні та джерелознавчі аспекти дослідження» (№ державної реєстрації 0114U001207).

Мета і задачі дослідження. Мета дослідження полягає у комплексному висвітленні творчого шляху Л.О. Шепотько, оцінці наукового внеску вченої у вимірі розвитку аграрно-економічної науки 60-х років ХХ ст. – початку ХХІ ст. та його значення для забезпечення економічного та соціального розвитку аграрного сектору України. Для досягнення мети були поставлені такі задачі:

- з'ясувати на основі історіографічного аналізу ступінь наукової розробки та охарактеризувати джерельну базу предмета дослідження;
- виявити об'єктивні передумови становлення та розкрити основні напрями розвитку аграрно-економічної науки у 60-х роках ХХ ст. – на початку ХХІ ст.;
- визначити умови становлення особистості та формування наукового світогляду Л.О. Шепотько;
- здійснити періодизацію життєвого та творчого шляху Л.О. Шепотько і охарактеризувати основні періоди її наукової діяльності;
- визначити основні напрями творчих пошуків Л.О. Шепотько у вимірі розвитку аграрно-економічної науки у 60-х роках ХХ ст. – на початку ХХІ ст. в Україні та виокремити її найбільш плідні у науково-прикладному значенні досягнення;
- дати комплексну характеристику основних напрямів та значущості наукової роботи вченої в галузі аграрно-економічної науки України;
- з'ясувати результати організаційної та методичної діяльності Л.О. Шепотько.

Об'єкт дослідження. Розвиток аграрно-економічної науки в Україні в 60-х роках ХХ ст. – на початку ХХІ ст.

Предмет дослідження. Діяльність професора Л.О. Шепотько з розв'язання актуальних наукових і прикладних проблем економічного та соціального розвитку аграрного сектору України.

Методи дослідження. Дисертаційну роботу виконано в концептуальних межах історії науки і техніки з позиції загальнонаукової методології, яка застосовується в сучасних дослідженнях. Тож методологічні основи наукової роботи ґрунтуються на комплексному використанні принципів історизму (історичної достовірності), об'єктивності, що передбачають об'єктивний опис і аналіз подій та явищ на основі науково-критичного використання різноманітних джерел, наступності, діалектичного розуміння історичного процесу, системності, комплексності, багатofакторності та всебічності, які й обумовили вибір методів дослідження. При виконанні даного історико-біографічного дослідження були використані наступні методи: загальнонаукові (аналіз і синтез, типологізація, класифікація, узагальнення), власне історичні (історико-науковий аналіз, ретроспективний, проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, метод логічних групувань, бібліографічний, статистичний, персонально-біографічний, періодизація, описовий, багатofакторний аналіз, історико-системний, метод актуалізації), методи джерелознавчого, історіографічного та архівознавчого аналізу і синтезу.

Хронологічні межі дослідження. Хронологічні межі даного дослідження охоплюють період творчої діяльності Людмили Олександрівни Шепотько, а саме 60-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст. з незначними відступами в той чи інший бік.

Географічні межі дослідження визначаються адміністративними межами та державними кордонами українських земель в складі СРСР з 1960-х років до 1991 року та межами України після прийняття незалежності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у постановці та вирішенні важливого завдання з розкриття наукового внеску професора Л.О. Шепотько у розвиток аграрно-економічної науки в Україні у другій половині ХХ ст. – на початку ХХІ ст.

У дисертації *вперше*:

- в українській історіографії проведено комплексне дослідження науково-дослідницької та організаційної діяльності Л.О. Шепотько в сфері аграрно-економічної науки, на підставі чого обґрунтовано значущість її наукового доробку для забезпечення економічного і соціального розвитку аграрного сектору України, зокрема:

- трактування сутності інтенсифікації сільського господарства як процесу підвищення результативності виробництва на основі науково-технічного прогресу;
- обґрунтування необхідності досягнення двох цілей при запровадженні приватної власності на землю: виведення вітчизняного сільського господарства на рівень світових стандартів і відродження селянства;
- започаткування в Україні нового наукового напрямку «соціально-економічний розвиток села», що виразилося в організації відповідних досліджень, створенні спеціалізованого наукового підрозділу в тодішньому Інституті економіки АН УРСР, опрацюванні ключових наукових проблем та підготовці наукових кадрів з цього напрямку тощо;

- запропоновано періодизацію творчого шляху професора Л.О. Шепотько у відповідності до найважливіших подій у її житті та науковій діяльності: I період (1948–1961) – формування освітнього потенціалу та суспільно-політичних поглядів; II період (1961–1974) – становлення Л.О. Шепотько як вченої; III період (1974–2003) – науково-організаційна діяльність в Інституті економіки АН УРСР.

Набули подальшого розвитку:

- класифікація основних напрямів дослідження аграрно-економічної науки України другої половини ХХ століття. Зокрема, виокремлено такі напрями: організація сільськогосподарського виробництва; еволюція відносин власності; розвиток і вдосконалення товарно-грошових відносин; інтенсифікація сільськогосподарського виробництва та форми її здійснення; дослідження ефективності сільськогосподарського виробництва та обґрунтування шляхів її підвищення; соціально-економічні відносини в сільському господарстві та соціально-економічний розвиток села; методико-методологічне забезпечення аграрно-економічних досліджень та завдань практичного характеру;

- характеристика умов і детермінант аграрної економіки, що обумовили формування нового наукового напрямку – «соціально-економічний розвиток села».

Удосконалено бібліографію творчого доробку Л.О. Шепотько, на основі чого складено бібліографічний покажчик її наукових праць, та *введено* до наукового обігу значну кількість маловідомих архівних документів та матеріалів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання досліджених у дисертації матеріалів для заповнення прогалин у вивченні наукової спадщини професора Людмили Олександрівни Шепотько. Дані дисертаційної роботи можуть бути використані: в подальших дослідженнях з історії аграрно-економічної науки України; при написанні підручників, навчальних посібників, довідників, словників, енциклопедій, робіт присвячених історії Інституту економіки і прогнозування НАН України та ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААН України; у процесі вивчення навчальних дисциплін «Історія України», «Історія науки і техніки», «Сільське господарство», «Історія сільськогосподарської науки», «Українознавство» та інше. У науково-дослідних установах при плануванні та закладенні сучасних наукових галузевих досліджень безпосередньо може використовуватись науковий доробок професора Л.О. Шепотько як теоретичне підґрунтя для визначення напрямку майбутніх шляхів розвитку аграрної науки.

Особистий внесок здобувача. Викладені в дисертації наукові результати, які виносяться на захист, отримані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дослідження доповідалися, обговорювалися та отримали позитивні відзиви на: VIII Всеукраїнській конференції молодих учених та спеціалістів «Історія освіти, науки і техніки» (Київ, 21 травня 2013 р.), Науково-практичному семінарі, присвяченому 130-річчю виходу книги професора В.В. Докучаєва «Російський чорнозем» і появі сільськогосподарської дослідної справи як галузі знань (Київ, 10 грудня 2013 р.), IX Всеукраїнській конференції молодих учених та спеціалістів «Історія освіти, науки і техніки» до 130-річчя появи сільськогосподарської дослідної справи як організації та становлення Полтавського дослідного поля (Київ, 22 травня 2014 р.), X Всеукраїнській конференції молодих вчених та спеціалістів «Історія освіти, науки і техніки», присвяченої 150-річчю з часу заснування Полтавського товариства сільського господарства (Київ, 28 травня 2015 р.).

Публікації. За матеріалами дисертації опубліковано 10 наукових робіт, зокрема, 5 статей у фахових виданнях, що входять до переліку ВАК України, 4 тез на наукових конференціях і семінарах, а також бібліографічний покажчик наукових праць Л.О. Шепотько.

Структура та обсяг дисертації відображає логіку наукового дослідження і підпорядкована провідній ідеї, меті та завданням. Дисертаційна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел, який нараховує 215 позицій та 4 додатків. Повний обсяг дисертації складає 184 сторінок, із них 159 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі доведено актуальність обраної теми, розкрито її зв'язок з науковою тематикою; сформульовано мету й завдання дослідження; визначено його об'єкт,

предмет, хронологічні межі, методи наукового пошуку, обґрунтовано наукову новизну та практичне значення дослідження; вказано особистий внесок здобувача, відомості про апробацію роботи та структуру дисертації.

У першому розділі **«Історіографія, джерельна база та теоретико-методологічні засади дослідження»** здійснено аналіз історіографічної ситуації наукової проблеми, з'ясовано стан її джерельної бази, обґрунтовано методологію наукового пошуку.

У підрозділі 1.1. *«Сучасний стан наукової розробки предмету дослідження»* в порівняльно-історичному аспекті розглядається специфіка відображення у вітчизняній (українській) літературі багатогранної діяльності професора Л.О. Шепотько. Увесь масив історичної літератури, який був використаний при написанні дисертації, умовно поділено на декілька груп, а саме праці, які висвітлюють: 1) відомості з бібліографічних розвідок, біографічних статей, посилань у наукових працях тощо, в яких міститься інформація про наукову діяльність Л.О. Шепотько; 2) історію української аграрно-економічної науки та етапів розвитку окремих її напрямів в 60-х рр. ХХ ст. – на початку ХХІ ст.

Нечисленні історіографічні матеріали, присвячені життєвому шляху і творчій діяльності Людмили Олександрівни Шепотько, включають в себе біографічні нариси, праці, що містять оцінки фахівців наукової спадщини вченої та загальні напрацювання з історії Інституту економіки НАН України. Важливе місце у дисертації займають матеріали, що висвітлюють історію аграрно-економічної науки України другої половини ХХ ст. – на початку ХХІ ст. та основних напрямів її розвитку.

Загальним відомостям про вчену присвячено декілька стислих розвідок в бібліографічних словниках та періодичних виданнях України, таких як «Хто є хто в Україні» (1997), «Імена України» (1999), «Бібліографічний енциклопедичний словник» (2001) та «Вчені – економісти аграрники» (2001). Вони здебільшого мають оглядовий характер і стосуються безпосередньо інформації про основні віхи життя вченої та напрями її наукових досліджень. Ширше розкривається зміст її наукової діяльності в статті «Пам'яті Людмили Олександрівни Шепотько» (2003) в котрій її колеги О.М. Онищенко, В.М. Трегобчук, Б.Й. Пасхавер, І.В. Прокопа акцентують увагу на результатах досліджень вченої та оцінюють ступінь їх важливості для розвитку аграрної економіки Української РСР, а згодом і незалежної України.

У працях деяких вчених можна знайти посилання на результати пошуків у роботах Л.О. Шепотько. Наприклад, в роботі О.М. Онищенко та В.В. Юрчишина «Відносини власності в аграрному секторі економіки: розвиток і проблеми» (1996) ім'я Л.О. Шепотько згадується при аналізі науково-практичних здобутків вчених аграріїв-економістів у сфері відносин власності. У праці «Сільське господарство України – від минулого до сьогодення» (2006) автори М.В. Зубець, В.А. Вергунов, В.І. Власов та ін. виокремлюють думку Людмили Олександрівни стосовно доцільності збереження особистих підсобних господарств в межах соціалістичних аграрних відносин. В.В. Юрчишин у монографії «Сучасні аграрні перетворення в Україні» (2013) висвітлює наукову позицію вченої з приводу реформування аграрного сектору та соціально-економічного розвитку села.

Під час написання дисертації були використані матеріали із низки праць, які відображають загальну історію аграрної економіки і аграрно-економічної науки. Корисною у цьому відношенні виявилася інформація у публікаціях, присвячених видатним вченим-аграріям та працях, що висвітлюють трансформаційні процеси в сільському господарстві і заходи, до яких вдавалися різні уряди, що перебували при владі в Україні у період пострадянського (перехідного) суспільства, незалежності, переходу до ринкової економіки.

У підрозділі 1.2. *«Характеристика джерельної бази»* розкрито джерельну базу предмета дослідження. Під час її аналізу весь комплекс джерел було поділено на архівні (неопубліковані документи) та оприлюднені матеріали.

Джерельна база дослідження складається з декількох груп документів і матеріалів, що стосуються творчого шляху Л.О. Шепотько, залежно від їхнього походження, змісту, особливостей та характеру викладу: біографічні матеріали; документи службової та громадської діяльності; наукові праці Л.О. Шепотько.

Основою дослідження стали матеріали фонду Інституту архівознавства Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, в якому містяться звіти про наукову й науково-організаційну діяльність відділів аграрних проблем соціалізму та соціально-економічного розвитку села Інституту економіки АН УРСР (з 1991 р. – Інститут економіки НАНУ) та особова справа Л.О. Шепотько. Важливого значення при дослідженні джерельної бази мали матеріали відділу газетних фондів НБУ ім. В.І. Вернадського, де знаходиться великий масив публіцистичної спадщини Людмили Олександрівни. Особливе місце також займають фонди бібліотеки Інституту економіки та прогнозування НАН України, Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН України та Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. Необхідні для дисертаційного дослідження матеріали охоплюють період з 1964 по 2003 роки і є надзвичайно вагомими щодо інформаційної насиченості, чисельності та значимості.

Зазначені джерела становлять документальне забезпечення досліджуваної проблеми, а комплексне використання їх стало підставою для досягнення мети дисертаційної роботи.

У підрозділі 1.3. *«Методологічні основи дослідження»* розкрито шляхи та форми наукового пошуку, обґрунтовано вибір підходів щодо розробки ключових напрямів та використаних методів дослідження.

Методологічні основи наукової роботи ґрунтуються на комплексному використанні принципів історизму (історичної достовірності), об'єктивності, що передбачають об'єктивний опис і аналіз подій та явищ на основі науково-критичного використання різноманітних джерел. Вся сукупність методів і прийомів, які в результаті вивчення стану наукової проблеми були використані при написанні дисертації, стали логіко-аналітичним інструментарієм наукового пізнання і допомогли спільно з аналізом історіографічної і джерельної бази визначити найбільш ефективні напрями та шляхи вирішення поставленої проблеми.

Другий розділ **«Витоки формування наукових поглядів професора Л.О. Шепотько»** складається з двох підрозділів. В них у проблемно-хронологічній послідовності висвітлюється історія аграрно-економічної науки України у другій

половині ХХ ст. та основних її напрямів і розкриваються умови, що сприяли формуванню наукового світогляду Л.О. Шепотько. У розділі виділені найважливіші періоди життєвої і творчої діяльності вченої.

У підрозділі 2.1. «Умови розвитку аграрно-економічної науки України в другій половині ХХ століття, в яких формувався науковий світогляд Л.О. Шепотько» здійснено системний аналіз вітчизняної (української) спадщини в галузі історії аграрно-економічної науки, виявлено об'єктивні передумови становлення основних напрямів розвитку аграрно-економічної науки в другій половині ХХ століття в контексті суспільно-політичних подій, у межах яких виникала потреба в науковому обґрунтуванні розв'язання актуальних завдань аграрного сектору.

Усю різноманітність аграрно-економічних досліджень було згруповано за сімома напрямами. Перший напрям – організація сільськогосподарського виробництва. Головними питаннями цього напрямку були: розміщення, спеціалізація, концентрація та оптимізація сільськогосподарського виробництва, кооперування, агропромислова інтеграція, формування агропромислового комплексу та агропромислових утворень на регіональному і локальному рівнях, управління. Їх науковим забезпеченням займалися такі відомі вчені як К.Є. Сироцинський, І.Н. Романенко, І.І. Жадан, О.М. Онищенко та ін. Другий напрям – еволюція відносин власності. До нього відносяться: зміст і значення відносин власності, земельні відносини, обґрунтування заходів з формування багатокладної економіки та розвитку різних форм власності та господарювання в АПК. Яскравими представниками цього напрямку були П.М. Першин, П.Ф. Веденічев, В.В. Юрчишин, В.Я. Месель-Веселяк, Л.О. Шепотько, Б.Й. Пасхавер та ін. До третього напрямку – розвиток і вдосконалення товарно-грошових відносин – віднесено питання оцінки витрат праці, визначення собівартості продукції, наукового обґрунтування запровадження грошової оплати праці в колгоспах, механізмів реалізації продукції та ціноутворення. Їх розробкою займалися М.І. Нижній, І.І. Лукінов, О.О. Сторожук, О.М. Шпичак та ін. Четвертий напрям – інтенсифікація сільськогосподарського виробництва, включає дослідження змісту і значення інтенсифікації сільського господарства та різних форм її здійснення. Дослідниками напрямку були П.М. Першин, І.Н. Романенко, В.М. Трегобчук, Л.О. Шепотько та ін. Дослідження п'ятого напрямку – ефективності сільськогосподарського виробництва та обґрунтування шляхів її підвищення – акцентувалися на критеріях та показниках ефективності галузі загалом, ефективності використання землі, праці, виробничих фондів та капітальних вкладень, оцінці ресурсного потенціалу тощо. Його представниками були А.Ф. Чайковський, О.А. Бугуцький, Л.О. Шепотько, В.І. Котелянець, Д.П. Богиня та ін. Шостий напрям – соціально-економічні відносини в сільському господарстві та соціально-економічний розвиток села – включає питання: розвитку продуктивних сил, поліпшення умов праці і побуту, режиму праці і відпочинку працівників сільського господарства, удосконалення системи підготовки і росту майстерності кадрів та ін. Найбільш відомими вченими напрямку були Л.О. Шепотько, В.В. Юрчишин, В.І. Прокопа, М.Х. Вдовиченко та ін. Питання бухгалтерського обліку, аналізу господарської і соціальної діяльності, статистики були віднесені до сьомого напрямку – методико-методологічне

забезпечення аграрно-економічних досліджень та завдань практичного характеру, розв'язанням яких займалися Б.Й. Пасхавер, Т.П. Саблук, А.Т. Опря, В.К. Савчук та ін. Аналіз основних напрямів довів, що аграрно-економічна наука України у другій половині ХХ ст. розвивалася по висхідній, а науково-дослідні роботи цього періоду були спрямовані на розв'язання проблем, які диктувалися вимогами та умовами життя.

Показано, що дослідження Л.О. Шепотько більшою чи меншою мірою стосувалися усіх перелічених напрямів і були спрямовані на науковому забезпеченні поставлених перед аграрно-економічною наукою завдань. Найбільший ж внесок нею зроблено в опрацювання питань інтенсифікації та ефективності сільського господарства, відносин власності і соціально-економічного розвитку села.

У підрозділі 2.2. «Становлення Л.О. Шепотько як науковця» здійснено періодизацію життєвого та творчого шляху Л.О. Шепотько, висвітлено етапи становлення особистості та формування наукових поглядів, подано оцінку наукового внеску вченої у розвиток аграрно-економічної науки України у другій половині ХХ ст. – на початку ХХІ ст.

Відповідно до найважливіших подій у біографії Л.О. Шепотько запропоновано наступну періодизацію її життєвого та творчого шляху.

I період (1948–1961) – формування освітнього потенціалу та суспільно-політичних поглядів. У цей період Л.О. Шепотько проходила навчання на бухгалтерському відділенні Сумського технологічного технікуму цукрової промисловості та, по закінченню технікуму, на юридично-економічному факультеті Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка. Доведено, що набуті під час навчання фундаментальні та фахові знання стали підґрунтям для подальших досліджень вченої. Отриманий досвід у бухгалтерській сфері Людмила Олександрівна змогла застосувати під час роботи у відділі проблем економічної статистики Інституту економіки АН УРСР. Що ж стосується політекономічної освіти, то вона давала їй можливість постійно осягати увесь процес розвитку сільськогосподарського виробництва у сукупності його складових елементів та стала вирішальною у визначенні пріоритетних напрямів наукової діяльності вченої.

II період (1961–1974) – становлення Л.О. Шепотько як вченої. Зазначений період характеризується початком творчого пошуку й першого успіху в Інституті економіки АН УРСР, де вона підготувала та захистила кандидатську, а згодом і докторську дисертації, зробила помітний внесок у розвиток методології статистики сільського господарства і статистики капітальних вкладень в аграрну сферу, розробку проблеми підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва та дослідження інтенсифікації сільського господарства.

III період (1974–2003) – науково-організаційна діяльність в Інституті економіки АН УРСР – поділено на три етапи. *Перший етап (1974 - 1978)* – завідувач відділу аграрних проблем соціалізму. На цьому етапі своєї професійної діяльності Л.О. Шепотько розкрила себе як умілого організатора і координатора науково-дослідної справи, довела спроможність брати на себе відповідальність у керівництві дослідницьким колективом. З її ініціативи для розв'язання актуальних завдань тогочасного етапу розвитку радянського суспільства і соціалістичного сільського

господарства у відділі аграрних проблем соціалізму була виокремлена дослідницька група, на базі якої створено сектор соціально-економічних проблем розвитку села та підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. *Другий етап (1978–1998)* – завідувач відділу соціально-економічного розвитку села. За час свого перебування на чолі відділу Л.О. Шепотько послідовно та ефективно організовувала роботу, була керівником, автором і співавтором багатьох публікацій, методичних посібників, наукових доповідей і доповідних записок, поданих керівним і планово-господарським органам. Серед них – наукові доповіді, присвячені проблемам удосконалення виробничих відносин у сільському господарстві (в тому числі у трансформаційний період), прискоренню розвитку соціальної інфраструктури села, закріпленню кадрів в сільськогосподарському виробництві та ін. Її здобутки високо оцінені в наукових колах, підтвердженням чого є те, що ідеї вченої продовжують слугувати надійним підґрунтям для послідовників. *Третій етап (1998–2003)* – головний науковий співробітник. Здобувши всеукраїнський і міжнародний авторитет, Л.О. Шепотько на даному етапі наукової діяльності використовувала сфери впливу для відстоювання свого, як на сьогодні з певністю можна сказати, об'єктивного бачення шляхів вирішення проблеми сільського розвитку в Україні. Вона проводила широку роз'яснювальну та науково-популяризаторську діяльність у засобах масової інформації, щоб висловити підтримку селянам та довести небайдужість наукових кіл до їх долі.

У третьому розділі «**Науково-дослідницька та організаційна діяльність Л.О. Шепотько**» на основі аналізу наукової спадщини вченої виокремлено найбільш плідні у науково-прикладному значенні досягнення. Здійснено комплексну характеристику основних напрямів дослідницької роботи вченої в галузі аграрно-економічної науки України: теоретико-методологічне забезпечення інтенсифікації сільського господарства; розвиток відносин власності в країні; вдосконалення соціально-економічних відносин в аграрному секторі та соціально-економічний розвиток села.

Підрозділ 3.1. «*Питання інтенсифікації сільського господарства та власності в працях вченої*» складається з двох частин. У першій частині – *інтенсифікація сільського господарства*, розкрито науковий внесок Л.О.Шепотько у теоретико-методологічне забезпечення інтенсифікації сільського господарства.

Під час роботи над проблематикою інтенсифікації сільського господарства дослідниця критично проаналізувала існуючі визначення цього процесу та розкрила обмеженість, а отже і неправомірність поширених на той час трактувань його сутності. Вона довела, що кінцевою метою інтенсифікації є не збільшення вкладень (витрат) у виробництво, а підвищення його результативності на основі використання досягнень науково-технічного прогресу. Нею запропоновано при плануванні і аналізі сільськогосподарського виробництва застосовувати показники мінімально ефективного, економічно необхідного і максимально ефективного рівнів інтенсивності. Використання їх в економічному аналізі і плануванні тодішнього колгоспно-радгоспного виробництва дозволило визначати оптимальні рівні інтенсифікації сільського господарства, що в свою чергу докорінно змінювало підходи до оцінки діяльності сільськогосподарських підприємств. Дослідження

Л.О. Шепотько чинників інтенсифікації, її особливостей в умовах поглиблення суспільного поділу праці в сільському господарстві, кооперації та інтеграції в аграрно-продовольчій сфері зайняли чільне місце в еволюційному ланцюгу розвитку теорії інтенсифікації.

Наукові дослідження вченої з даної тематики знайшли відображення в 30-ти наукових роботах, зокрема монографіях «Економіко-статистичне вивчення інтенсивності і рентабельності сільськогосподарського виробництва» (1967), «Интенсивность и эффективность сельскохозяйственного производства» (1968), «Статистичне вивчення структури капітальних вкладень» (1970), «Ефективність сільськогосподарського виробництва: питання методології» (1971), «Эффективность воспроизводства в сельском хозяйстве» (1974) та ін.

Друга частина Підрозділу – *відносини власності*. Людмила Олександрівна Шепотько, яка практично від початку своєї наукової діяльності займалася дослідженням відносин власності, за радянських часів обґрунтувала шляхи та умови зближення колгоспно-кооперативної власності з загальнонародною, визначивши наявність високих потенційних можливостей розвитку кожної з них. Процес їх зближення вона розглядала не як поглинання колгоспно-кооперативної власності державною, а як їх злиття внаслідок взаємного вдосконалення і дедалі більшої участі держави у забезпеченні соціально-економічного розвитку колгоспів. В контексті повнішої інтеграції з іншими формами господарювання розглядала вона й розвиток особистих підсобних господарств населення. Такий підхід до розвитку форм власності в умовах командно-адміністративної економіки став добрим методичним підґрунтям для наукового забезпечення розвитку відносин власності в перехідний період та період розбудови демократичної України.

З переходом економіки України до функціонування на ринкових засадах центральною проблемою розвитку відносин власності в аграрному секторі стало проведення земельної реформи. В ході дискусій про принципи та форми приватизації землі – безоплатна роздача землі громадянам України через видачу їм земельних бонів; концентрація значних земельних ділянок в руках найбільш підприємливої частини селян («ефективних власників»), що серед іншого, передбачала викуп землі; розподіл сільськогосподарських угідь між селянами – працівниками сільськогосподарських підприємств – Л.О. Шепотько рішуче підтримувала останній варіант. Вона виходила з того, що запровадження приватної власності на землю повинно забезпечити досягнення двох цілей – виведення вітчизняного сільського господарства на рівень світових стандартів і відродження селянства, що передбачало передачу земель сільськогосподарського призначення в приватну власність селян. Використання ж таким чином приватизованих земель вона вважала можливим у двох формах: індивідуальній (сімейній) та корпоративній, що відкриває можливість застосування у сільському господарстві різних форм організації виробництва.

Земельна реформа дійсно забезпечила передачу сільськогосподарських угідь у власність селян через їх паювання і наступну приватизацію селянами земельних часток (паїв). Проте домінуючими тенденціями подальшого розвитку сільського господарства стали його нестримна комерціалізація та концентрація на основі

оренди земельних ділянок (паїв), що призвело до реального відчуження основної маси селян від власності на землю. Л.О. Шепотько передбачала можливість такого розвитку подій і всебічно обґрунтувала заходи, які мали б запобігти небажаним процесам, однак вони все-таки розвивалися. Вихід із ситуації вона вбачала у формуванні у майбутньому соціально-орієнтованої економіки.

У підрозділі 3.2. *«Л.О. Шепотько – засновник наукового напрямку з вдосконалення соціально-економічних відносин в аграрному секторі»* розкрито визначальну роль вченої у становленні в Україні зазначеної галузі аграрно-економічної науки. Визначено передумови виокремлення нового напрямку досліджень. Показано внесок Л.О. Шепотько у визначення об'єкта і формування структури досліджень та проаналізовано запропоновані вченою шляхи розв'язання ключових проблем.

У середині 1970-х рр. ХХ ст. в колишньому СРСР дедалі повніше визрівало усвідомлення того, що одним із найвагоміших стримуючих чинників розвитку сільського господарства є наявність у ньому численних соціальних проблем: низький рівень мотивації зайнятості у цій галузі, незадовільні умови праці і побуту селян, обмеженість їх доступу до якісних послуг освіти, охорони здоров'я, культури тощо, нерозвиненість інфраструктури і, як наслідок, міграція молоді, загострення демографічної ситуації в сільській місцевості, занепад і відмирання сіл. Вчена звертала увагу на цей чинник, досліджуючи питання інтенсифікації галузі, ефективності виробництва, відносин власності тощо. Ґрунтовна теоретична підготовка, набутий дослідницький досвід дали їй, практично першій в Україні, можливість підійти до розгляду зазначених проблем з позицій відтворювального процесу як до сукупності складових відтворення робочої сили аграрного сектору.

Подібний підхід формувався тоді і в інших республіках СРСР. В Україні ж з ініціативи Л.О. Шепотько для дослідження соціальних аспектів розвитку сільського господарства та соціального розвитку села в очолюваному нею відділі аграрних проблем соціалізму Інституту економіки АН УРСР була створена окрема дослідницька група. У 1977 р. вона виокремилася у сектор, який невдовзі був перетворений у відділ соціально-економічного розвитку села. Л.О. Шепотько була затверджена завідувачем відділу і незмінно залишалася на цій посаді до 1998 р.

Л.О. Шепотько заклала основи нового напрямку аграрно-економічної науки в Україні, який у той час отримав назву «соціально-економічний розвиток села». Вона сформувала структуру досліджень з цього напрямку, залучила до їх виконання науковців, що займалися спорідненими питаннями, або погодилися переорієнтувати свою діяльність, зайнялась підготовкою наукових кадрів з зазначеного напрямку. Наукові зусилля колективу відділу, очолюваного Л.О. Шепотько, були спрямовані на розробку проблем посилення соціальної спрямованості розвитку продуктивних сил агропромислового комплексу, комплексне поліпшення умов праці і побуту, упорядкування режиму праці і відпочинку колгоспників, робітників і службовців радгоспів; прискорення розвитку соціальної інфраструктури села, розширення обсягів житлово-комунального, дорожнього і соціально-культурного будівництва в сільській місцевості; удосконалення системи підготовки і росту майстерності кадрів масових професій в сільському господарстві, підвищення ролі і відповідальності

спеціалістів; приведення в дію додаткових матеріальних і моральних стимулів росту продуктивності праці в агропромисловому комплексі; удосконалення на всіх рівнях планового управління соціально-економічним розвитком села та ін.

Дослідниця особисто опрацювала ключові проблеми соціально-економічного розвитку сільського господарства і села. У радянський період вони стосувалися індустріалізації галузі, що, серед іншого, передбачало підвищення кваліфікації селян та їх мотивації до ефективного господарювання; вдосконалення відносин власності і форм організації виробництва; розвитку соціальної інфраструктури, систем розселення на селі та ін. У пострадянський період головним предметом її уваги було наукове обґрунтування соціальної спрямованості ринкових трансформацій аграрного сектору. Серед них – селяноцентристський характер земельної реформи, багатокладність сільського господарства з пріоритетністю сімейно-фермерського типу господарювання, збереження сільської поселенської мережі.

Л.О. Шепотько обґрунтувала підхід до трактування села як повноцінної форми територіальної організації суспільства (сільський сектор суспільства) і розвивала концепцію його багатофункціонального розвитку з урахуванням вітчизняних умов. Основу такого розвитку вона вбачала у формуванні багатогалузевої виробничої сфери села, диверсифікації зайнятості сільського населення, урізноманітненні форм надання жителям сіл послуг освіти, охорони здоров'я, соціальної опіки тощо. Результати цих досліджень знайшли відображення в монографіях «Сближение социально-экономического развития города и села» (1981), «Капитальные вложения в социальную инфраструктуру села» (1983), «Интенсивное развитие агропромышленного комплекса» (1990), «Українське село: проблеми і перспективи» (1991), «Село: сучасна політика і стратегія розвитку» (1997), двотомному виданні «Сільський сектор України на межі тисячоліть» (2000, 2003), у численних статтях у наукових журналах, збірниках наукових праць та інших виданнях. Вони реалізовані в нормативних актах, прийнятих у першій половині 1990-х рр., зокрема в Законі України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві», Концепції Національної програми відродження села (затвердженій Верховною Радою України), а також у проектах національних програм розвитку агропромислового виробництва та відродження села, методичних матеріалах.

У підрозділі 3.3. *«Організаційна та методична діяльність Л.О. Шепотько»* висвітлено діяльність Л.О. Шепотько як керівника неформальних творчих колективів і завідувача відділів Інституту економіки АН УРСР (з 1991 р. – Інституту економіки НАН України).

Науково-організаційний талант вченої проявився в середині 1960-х – першій половині 1970-х рр., коли, працюючи на посаді старшого наукового співробітника відділу проблем економічної статистики Інституту економіки АН УРСР, вона брала участь і керувала підготовкою ряду наукових доповідей і методик, що в подальшому дало їй змогу виконати ряд розділів та очолити підготовку «Методики обчислення і аналізу показників ефективності виробництва в колгоспах». Зазначена методика розроблялася на замовлення Міністерства сільського господарства УРСР і була видана масовим тиражем. Таким чином, практичні рекомендації Л.О. Шепотько з

аналізу ефективності виробничих фондів і капітальних вкладень використовувалися статистичними органами республіки і країни. Вчена також здійснювала керівництво групою дослідників при виконанні розділів планових тем.

За професіоналізм та непересічний таланти до координації науково-дослідних робіт Л.О. Шепотько призначалась на посади завідувача відділу аграрних проблем соціалізму, а пізніше – відділу соціально-економічного розвитку села. Основними її досягненнями як керівника структурних підрозділів були: розробка численних науково-дослідних тем; значний внесок у розробку теоретико-методологічних аспектів ефективності відтворення у сільському господарстві; керівництво і співавторство при розробці багатьох наукових доповідей і доповідних записок, поданих керівним і планово-господарським органам, підготовка наукових рекомендацій, методичних посібників тощо; міжнародна діяльність (підписання договорів з провідними установами з питань соціально-економічного розвитку села РРФСР та Польської Народної Республіки); участь у Всесоюзних та організація Республіканських конференцій, семінарів, з'їздів, круглих столів.

Непересічні організаторські здібності Л.О. Шепотько особливо проявилися в процесі започаткування нею комплексних досліджень соціальних аспектів розвитку сільського господарства і проблем соціально-економічного розвитку села та становлення їх як окремого наукового напрямку. Окрім теоретико-методологічного обґрунтування цих досліджень, особистого опрацювання ключових завдань, вона ініціювала і домоглася їх організаційного оформлення через створення відповідного наукового підрозділу в Інституті АН УРСР, який очолювала у продовж двох десятиліть. Завдяки її зусиллям результати роботи відділу стали широко відомими не лише в наслідок публікацій у наукових, науково-популярних виданнях та періодичній пресі, але й через ґрунтовні доповіді, доповідні записки і проекти нормативних і методичних документів, які подавалися найвищим органам влади. Ці результати отримували і практичну реалізацію в законодавчих та інших нормативно-правових актах, урядових програмах і практичних діях органів управління різних рівнів. Помітними подіями, які ініціювала і визначальну роль у яких відіграла Л.О. Шепотько, стали проведення Всеукраїнської науково-практичної конференції «Відродження українського села (Полтава, 1991 р.)» та започаткування суцільних обстежень сіл, які й дотепер проводяться органами державної статистики один раз на п'ять років.

Творчий доробок Л.О. Шепотько становить понад 350 наукових праць, з яких більше 20 – одноосібні та колективні монографії. За її наукового керівництва та консультування підготовлено і захищено 14 кандидатських і 1 докторська дисертація.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення наукового завдання щодо висвітлення життєвого та творчого шляху Людмили Олександрівни Шепотько, передумов і чинників її формування як науковця, визначено її внесок у розвиток аграрно-економічної науки у другій

половині ХХ ст. – на початку ХХІ ст., у теоретико-методологічне забезпечення економічного і соціального розвитку аграрного сектору України.

1. У процесі виконання дисертаційної роботи здійснено відсутнє до цього комплексне дослідження життєвого шляху Л.О. Шепотько та її наукової спадщини в сфері аграрної економіки. З'ясовано, що історіографія проблеми охоплює незначну кількість праць, що безпосередньо або побічно висвітлюють життєвий та творчий шлях вченої. Для повноцінного висвітлення питання опрацьовані численні архівні матеріали, близько 200 справ із фондів Інституту архівознавства Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського та Центрального державного архіву громадських об'єднань України, що дало змогу розширити джерельну базу проблеми, доповнити знання про наукову діяльність вченої.

2. Всебічне дослідження вітчизняної спадщини в галузі історії аграрно-економічної науки на основі сучасних методів аналізу, з урахуванням її основних етапів, витоків, причин і наслідків багатьох явищ і процесів, дає підстави для висновку, що ця галузь науки розвивалася по висхідній, а науково-дослідні роботи другої половини ХХ ст. були спрямовані на розв'язання проблем, які диктувалися вимогами та умовами життя. Кожне нове покоління дослідників використовувало багатогранний досвід попередників, здобутки колег з колишніх республік СРСР та пострадянської доби, напрацювання зарубіжних науковців, а теоретичні та методичні розробки вчених широко впроваджувались та продовжують впроваджуватися у виробництво. Доведено, що у другій половині ХХ ст. було створене науково-методичне підґрунтя, яке використане в процесі ринкової трансформації аграрного сектору України.

3. За результатами дослідження є підстави стверджувати, що аграрно-економічна наука другої половини ХХ ст. – початку ХХІ ст. формувалася під впливом суспільно-політичних, соціально-економічних та культурних процесів, які й визначали її еволюційний розвиток. Всю сукупність аграрно-економічних досліджень цього періоду згруповано за наступними основними напрямками: організація сільськогосподарського виробництва; еволюція відносин власності; розвиток і вдосконалення товарно-грошових відносин; інтенсифікація сільськогосподарського виробництва та форми її здійснення; дослідження ефективності сільськогосподарського виробництва; соціально-економічні відносини в сільському господарстві та соціально-економічний розвиток села; методико-методологічне забезпечення аграрно-економічних досліджень та завдань практичного характеру.

4. На основі систематизації біографічних відомостей про Л.О. Шепотько показано, що період становлення особистості та формування наукового світогляду вченої припав на 50–70 рр. ХХ ст. В цей час вона навчалася в одному з провідних ВНЗ України Київському державному університеті ім. Т.Г. Шевченка. Доведено, що набуті протягом навчання на єдиному у республіці факультеті, який готував фахівців у сфері політичної економії, знання і досвід стали запорукою її майбутнього професійного зростання як вченої. Навчання ж в аспірантурі та докторантурі Інституту економіки АН УРСР остаточно закріпило визначені пріоритети і основні напрями її наукових досліджень.

5. На основі опрацьованих матеріалів відповідно до найважливіших подій на її життєвому та творчому шляху запропоновано періодизацію наукової діяльності Л.О. Шепотько. I період (1948–1961) – формування освітнього потенціалу та суспільно-політичних поглядів; II період (1961–1974) – становлення Л.О. Шепотько як вченої; III період (1974–2003) – науково-організаційна діяльність в Інституті економіки АН УРСР: перший етап (1974–1978) – завідувач відділу аграрних проблем соціалізму; другий етап (1978–1998) – завідувач відділу соціально-економічного розвитку села; третій етап (1998–2003) – головний науковий співробітник.

6. На основі аналізу теоретико-методологічних та прикладних аспектів наукового доробку Л.О. Шепотько виокремлено її найбільш плідні досягнення. Наукові погляди вченої включали широкий спектр теоретичних і практичних проблем розвитку сільського господарства і сільського сектору суспільства. Основними ж напрямками діяльності Л.О. Шепотько були: теоретико-методологічне забезпечення інтенсифікації сільського господарства; обґрунтування шляхів розвитку відносин власності в країні; вдосконалення соціально-економічних відносин в аграрному секторі та загалом проблематика соціально-економічного розвитку села.

7. Значущість наукової діяльності вченої для забезпечення економічного і соціального розвитку аграрного сектору України репрезентують такі положення:

- на відміну від пануючого тоді визначення інтенсифікації сільського господарства як нарощування вкладень у галузь, вона довела необхідність трактувати її як процес підвищення результативності виробництва на основі науково-технічного прогресу. Це докорінно змінювало підходи до оцінки діяльності сільськогосподарських підприємств у командно-адміністративній системі управління економікою;

- обґрунтування необхідності досягнення двох цілей при запровадженні приватної власності на землю: виведення вітчизняного сільського господарства на рівень світових стандартів і відродження селянства. На відміну від пропонованих принципів проведення земельної реформи – розподілу земель між усіма громадянами України, створення умов для зосередження сільськогосподарських угідь в руках «ефективних власників» тощо, роздержавлення і приватизацію землі Л.О. Шепотько тісно пов'язувала з необхідністю передачі більшої частини земель сільськогосподарського призначення в приватну власність селян. Такий варіант приватизації землі вона вважала найбільш справедливим щодо селянства і таким, що стане підґрунтям для запобігання деградації села;

- її визначальну роль у становленні в Україні нового наукового напрямку аграрно-економічної науки «соціально-економічний розвиток села», що виразилося у започаткуванні відповідних досліджень, організації спеціалізованого наукового підрозділу в тодішньому Інституті економіки АН УРСР, особистому опрацюванні ключових наукових проблем, підготовці наукових кадрів з цього напрямку тощо.

8. Аналіз наукової спадщини Л.О. Шепотько та сучасного стану аграрно-економічної науки дає підстави констатувати, що вчена зробила вагомий внесок у методико-методологічне забезпечення розв'язання актуальних проблем розвитку

аграрного сектору та в організацію аграрно-економічної дослідницької справи. Завдяки її організаторському таланту, вагомому авторитету як наукового діяча було розроблено низку проектів нормативно-правових документів, методичних посібників і наукових рекомендацій щодо економічного та соціального розвитку аграрного сектору України. Наукові розробки, започатковані вченою, отримали продовження у дослідженні соціальних аспектів аграрної економіки і розвитку сільського сектору суспільства.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Тараненко О. Г. Еволюція теорії інтенсифікації сільського господарства та місце в ній наукового доробку Л. О. Шепотько / О. Г. Тараненко // Історичні записки : зб. наук. пр. / Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. – Луганськ, 2013. – Вип. 40. – с. 188–196.

2. Тараненко О. Г. Розвиток відносин власності в аграрній сфері України у другій половині ХХ ст. та роль Л. О. Шепотько у науковому забезпеченні даного процесу / О. Г. Тараненко // Гілея : наук. вісн. / НПУ імені М. П. Драгоманова. - 2014. - Вип. 89. – с. 113–118.

3. Тараненко О. Г. Новаторський напрям в аграрно-економічній науці (Л. О. Шепотько як засновник досліджень соціальних проблем села в Україні) / О. Г. Тараненко // Вісник аграрної історії : зб. наук. пр. / НПУ імені М. П. Драгоманова, НУБІП України, ННСГБ НААН. – К., 2014. - № 8–9. – с. 292–296.

4. Тараненко О. Г. Життя і наукова діяльність професора Людмили Олександрівни Шепотько (1932–2003) [Електронний ресурс] / О. Г. Тараненко // Історія науки і бібліографістика. – 2015. - № 1. – Режим доступу: <http://inb.dnsgb.com.ua/2015-1/15.pdf>.

5. Тараненко О. Г. Аграрно-економічна наука України у другій половині ХХ ст. / О. Г. Тараненко // Black Sea Scientific Journal of Academic Research: Multidisciplinary Journal. – 2015. – V. 21. – Is. 03. – p. 47–50.

Опубліковані праці апробаційного характеру

6. Тараненко О. Г. Основні напрями розвитку аграрно-економічної науки України в другій половині ХХ століття / О. Г. Тараненко // Історія освіти, науки і техніки в Україні : матеріали VIII Всеукр. конф. молодих учених та спеціалістів, Київ, 21 трав. 2013 р. / ННСГБ НААН. – К., 2013. – Ч.2. – с. 129–131.

7. Тараненко О. Г. Еволюція теорії інтенсифікації сільського господарства та місце в ній наукового доробку Л. О. Шепотько / О. Г. Тараненко // Науково-практичний семінару, присвячений 130-річчю виходу книги професора В. В. Докучаєва «Російський чорнозем» і появи сільськогосподарської дослідної справи як галузі знань, Київ, 10 груд. 2013 р. / ННСГБ НААН. – К., 2013. – Ч.3. – с. 298–299.

8. Тараненко О. Г. Розвиток відносин власності в аграрній сфері України у другій половині ХХ ст. та роль Л. О. Шепотько у науковому забезпеченні даного процесу / О. Г. Тараненко // Історія освіти, науки і техніки : матеріали ІХ Всеукр.

конф. молодих учених та спеціалістів, Київ, 22 трав. 2014 р. – К., 2014. – с. 155–156.

9. Тараненко О. Г. Новаторський напрям в аграрно-економічній науці (Л. О. Шепотько як засновник досліджень соціальних проблем села в Україні) / О. Г. Тараненко // Історія освіти, науки і техніки в Україні : матеріали X Всеукр. конф. молодих учених та спеціалістів, Київ, 28 трав. 2015 р. – К., 2015. – с. 171–173.

Опубліковані праці,

які додатково відображають наукові результати дисертації

10. Професор Шепотько Людмила Олександрівна (1932–2003): бібліогр. покажч. наук. пр. за 1964–2004 роки / ННСГБ НААН, Ін-т екон. і прогноз. НАН України; уклад. О. Г. Тараненко; наук. ред. І. В. Прокопа, В. А. Вергунов. – Вінниця, 2015. – 131 с.

АНОТАЦІЯ

Тараненко О.Г. Діяльність професора Л. О. Шепотько з наукового забезпечення економічного та соціального розвитку аграрного сектору України (60-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.07 – історія науки й техніки. – Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН України, Київ, 2015.

Дисертація містить комплексне дослідження життєвого та творчого шляху Людмили Олександрівни Шепотько. В роботі визначено умови становлення особистості та формування наукового світогляду Л.О. Шепотько. Здійснено періодизацію життєвого та творчого шляху вченої, охарактеризовано періоди її наукової діяльності.

Простежено основні тенденції розвитку аграрно-економічної науки у другій половині ХХ ст., виявлено об'єктивні передумови становлення основних її напрямів розвитку та здійснено їх класифікацію.

Розкрито теоретико-методологічні та прикладні аспекти наукового доробку Л.О. Шепотько і виокремлено найбільш плідні її досягнення у контексті розвитку аграрно-економічної науки у 60-х роках ХХ ст. – на початку ХХІ ст. в Україні; детально охарактеризовано її вагомий внесок у розв'язання таких актуальних для того періоду і новітнього етапу розвитку аграрного сектору соціально-економічних проблем села як інтенсифікація сільського господарства та розвиток відносин власності у галузі, а також її визначальну роль у становленні досліджень соціально-економічного розвитку села як окремого наукового напрямку. З'ясовано результати організаційної та методичної діяльності Л.О. Шепотько.

Ключові слова: аграрна економіка, сільське господарство, соціально-економічний розвиток села, відносини власності, інтенсифікація, Л.О. Шепотько.

АННОТАЦІЯ

Тараненко О.Г. Деятельность профессора Л.А. Шепотько по научному обеспечению экономического и социального развития аграрного сектора Украины (60-е годы ХХ в. – начало ХХ в.). – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата исторических наук по

специальности 07.00.07 – история науки и техники. – Национальная научная сельскохозяйственная библиотека НААН Украины, Киев, 2015.

Диссертация содержит комплексное исследование жизненного и творческого пути известной ученой в сфере аграрно-экономической науки Украины профессора Людмилы Александровны Шепотько (1932–2003).

Диссертационная работа состоит из введения, трех разделов, выводов, приложений, списка использованных источников.

Во введении доказана актуальность избранной темы, раскрыта ее связь с научной тематикой; сформулированы цели и задачи исследования; определен его объект, предмет, хронологические рамки, методы научного поиска, обоснована научная новизна и практическое значение исследования; указан особый вклад исследователя, ведомости об апробации работы и структуре диссертации.

В первом разделе «Историография, источниковая база и теоретико-методологические основы исследования» совершенно анализ историографической ситуации научной проблемы, определено состояние ее источниковой базы, обосновано методологию научного поиска. В сравнительно-историческом аспекте рассматривается специфика отображения в отечественной (украинской) литературе многогранной деятельности Л.А. Шепотько. Отмечено, что деятельность Л.А. Шепотько не была предметом специальных исследований, избранная научная проблема раскрывалась предыдущими исследователями только фрагментарно.

Второй раздел «Истоки формирования научных взглядов профессора Л.А. Шепотько» состоит из двух подразделов. В них в проблемно-хронологической последовательности раскрывается история аграрно-экономической науки Украины в 60-х годах XX в. – начале XXI в. и основных ее направлений. Показаны условия, которые способствовали формированию научного мировоззрения Л.А. Шепотько.

На основе обработанных материалов предложено периодизацию научной деятельности Л.А. Шепотько в соответствии с наиболее важными событиями на ее жизненном и творческом пути. I период (1948–1961) – формирование образовательного потенциала и общественно-политических взглядов; II период (1961–1974) – становление Л.А. Шепотько как ученой; III период (1974–2003) – научно-организационная деятельность в Институте экономики АН УССР: первый этап (1974–1978) – заведующая отделением аграрных проблем социализма; второй этап (1978–1998) – заведующая отделом социально-экономического развития села; третий этап (1998–2003) – главный научный сотрудник.

В третьем разделе «Научно-исследовательская и организационная деятельность Л.А. Шепотько» на основе анализа научного наследия ученой выделено наиболее плодородные в научно-прикладном значении достижения. Осуществлена комплексная характеристика основных направлений исследовательской работы ученой в отрасли аграрно-экономической науки Украины: теоретико-методологического обеспечения интенсификации сельского хозяйства; отношений собственности в стране; усовершенствования социально-экономических отношений в аграрном секторе и проблематики социально-экономического развития села, в общем.

Совершен всесторонний анализ и показана значимость научного наследия ученой, в частности в таких положениях:

- в отличии от господствующего тогда определения интенсификации сельского хозяйства как наращивания вложений в отрасль, она доказала необходимость трактовать ее как процесс повышения результативности производства на основе научно-технического прогресса;

- обоснование необходимости достижение двух целей при введении частной собственности на землю: выведение отечественного сельского хозяйства на уровень мировых стандартов и возрождение крестьянства. В отличии от предлагаемых принципов проведения земельной реформы – распределения земель между всеми гражданами Украины, создание условий для сосредоточения сельскохозяйственных угодий в руках «эффективных собственников» и т.д., разгосударствление и приватизацию земли Л.А. Шепотько тесно связывала с необходимостью возрождения крестьянства, что предусматривало передачу земель сельскохозяйственного назначения в частную собственность крестьян;

- ее примечательную роль в создании в Украине нового научного направления аграрно-экономической науки «социально-экономическое развитие села», что выразилось в основании соответствующих исследований, организации специализированного научного подразделения в Институте АН УССР, собственной обработке ключевых научных проблем, подготовке научных кадров по этому направлению и т.д.

Показана деятельность Л.А. Шепотько как руководителя неформальных творческих коллективов и заведующей отделами Института экономики АН УССР (с 1991 г. – Института экономики НАН Украины).

Сделаны выводы об актуальности научного наследия Л.А. Шепотько для современной аграрно-экономической науки Украины.

Ключевые слова: аграрная экономика, сельское хозяйство, социально-экономическое развитие села, отношения собственности, интенсификация, Л.А. Шепотько.

ANNOTATION

O. H. Taranenko. Activities of L. O. Shepotko, professor, in scientific support of economic and social development of agricultural sector of Ukraine (60s of XX – early XXI centuries). – Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of historical sciences of specialty 07.00.07 - history of science and techniques. – National Scientific Agricultural Library of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, the city of Kyiv, 2015.

The thesis contains comprehensive research of life and career of Liudmyla Oleksandrivna Shepotko. Conditions of personality development and formation of the scientific view of the world of L. O. Shepotko have been identified in the work. Periodization of life and career of the scientist has been performed. Periods of her scientific activities have been characterized.

The main trends of agricultural and economical science in the second half of XX century are traced, objective fore going factors of its main trends forming and their classification.

There were revealed the theoretical, methodologic and applicable aspects of scientific work of L.O. Shepotko and separated her the most fruitful achievements in context of agricultural and economical science development in 60s of 20th century – beginning of 21st century in Ukraine. Her contribution to solving such up-to-date for that time and new period of agricultural development problems of villages as intensifying of agriculture and development of proprietary relations in the sphere, her prominent role in forming of studies of social and economic development of villages as separate scientific branch we characterized. The results of organizational and methodological activity of L.O. Shepotko were determined.

Key words: agrarian economics, agriculture, social and economic village development, ownership relations, intensifying, L. O. Shepotko